

Inner Wheel den. 11. 3.1997

et foredrag i klubben.

En tidstur gennem Brande by.

Jeg vil her prøve at føre jer en tur igennem Brande by. det bliver en tur, hvor I skal bruge fantasien, men det tror jeg også I kan. Vi skal nemlig se nogle vigtige epoker af byens udvikling.

Det bliver nemlig ikke byen af i dag vi skal besøge, men derimod vil vi starte turen, på den tid da jeres oldefars oldemor var ung, hvis I har jeres rødder her i Brande, så gik hun dengang rundt her i byen på den tid.

Jeg vil begynde med en oplevelse, som hun aldrig glemte, nemlig den gang Brande by startede som ny, det vil sige:

Brande havde jo eksisteret i århundreder, den havde ligget her omkring den gamle kirke med sine fire gårde og degnehuset, og der var såmænd ikke sket den helt store udvikling hverken i hendes eller hendes forældres tid, den eneste større begivenhed hun erindrede var da præstegården brændte i januar måned sidste vinter (vi er i året 1780), der var jo ikke nogen der havde brandforsikret heller ikke præsten pastor Clausen, han havde derfor ansøgt biskoppen i Ribe stift om hjælp til genopbygning af præstegården. der var blevet bevilget 1 rdl fra hver kirke i stiftet sommeren var gået med byggearbejde og præstegården var nu genopført og så nydelig ud.

Det var nu blevet efterår 1780. alle gårdene havde fået hele høsten i hus da katastrofen skete, som oldefars oldemor aldrig glemte, det var lørdag den 16 september, i præstegården havde man fyret op i bageovnen for at bage frisk brød til helligdagen, man havde raget gløderne ud af ovnen og for at sikre sig mod ildebrand havde man kastet vand på gløderne, herved opstod en eksplosion som antændte gården, som snart stod i lys lue. Hele byens befolkning var strømmet til for at hjælpe med slukningsarbejdet, vinden bar heldigvis væk fra byen, så de øvrige bygninger var ikke i fare, men pludselig vendte vinden og den andre gårde blev antændt en efter en, da røgen efter branden havde lagt sig var der kun kirken tilbage, resten af byen var brændt, man kan tænke sig, at byens beboere har overnattet i kirken da ilden endelig var slukket.

Der forestod nu et stort arbejde med genopbygningen og Brande blev, som jeg nævnte før en by. Pastor Clausen havde fået kgl. bevilling til, at hver bonde i herredet, som ejede hest og vogn, skulle gøre en rejse til Horsens efter tømmer og selv anlagde han et teglbrænderi til brænding af mursten.

Vi springer nu en generation frem i tiden. Brande by er blevet udskiftet ligesom resten af sognet, efter den store brand i 1780 er der kommet et par huse mere i byen, men ellers er alt ved det gamle, en hedelandsby uden nogen form for forretning eller industri, men der skulle snart ske ændringer.

På gården "Østergård", som lå hvor Madsens Hotel lå og Telebent/A-ruden nu ligger, sad Ellen Marie Pedersdatter som ejer. Hun var i 1816 blevet skilt fra sin mand og skulle svare en betydelig aftægt til sin fraskilte mand Christen Jakobsen Ågård, det er sikkert det, som er årsagen til, at hun sælger en del af gårdens bygninger samt gårdens engarealer i "Stampen" til Kjeld Thomsen i Langkjær.

Kjeld Thomsen var en driftig person, der ikke bare drev landbrug. han flyttede de købte bygninger ud til Stampen hvor de blev genopført. På den udflyttede gård opførte Kjeld et hammerværk, som blev drevet ved vandkraft, her blev der fremstillet hø-leer og andre landbrugsredskaber, der var flere personer beskæftiget på stedet, som var den første industri virksomhed i byen, han opførte også en Stampemølle hvor bønderne kunne få malet deres korn tidligere skulle de køre til Arvad mølle, denne virksomhed blev drevet af Kjeld Thomsen indtil ca. 1842, hvor han afstod det sit søn. Herefter startede Kjeld den første købmandsforretning i byen, den lå lige øst for præstegården. Om Kjeld Thomsen fortæller Evald Tang Kristensen, er masse sjove historier. Men tilbage til Stampen, hvor sønnen Jens Kjeldsen i 1842 overtog jernfabrikken. han udvidede virksomheden. til også at omfatte et farveri, en brandforsikring fra 21. jan. 1848 fortæller, at Jens Kjeldsens farveri lå syd for hammerværket og bestod af en bygning på 8 fag 9½ alen dyb med kvist og to skorstene. Farveriet er opført ca. 1847, idet Jens Kjeldsen den 1. nov. 1847 forpagter farveriet til Johan Erik Nørlev for en periode af 10 år, hammerværket forpagter han i 1853 til Jens Peder Pedersen Kjær for en periode af 20 år. De to forpagtere er imidlertid væk

ved folketællingen i 1855, i stedet nævnes en farversvend ved navn Harke Martensen. I 1860 er Harke Martensen farver i den nye fabrik, som Jens Kjeldsen i 1856 har opført på mtr.nr. 6g. i Brande (på hjørnet at Storegade og Østre Alle). Det var begyndelsen på en industri, som vi alle kender.

Stampegården ligger stadigvæk nede ved åen, men møllen flyttede nærmere byen, først til Skjoldborgsalle og derefter til pladsen hvor Kvikly nu har parkeringsplads.

Farveriet på østre Alle driver Jens Kjeldsen videre men uden Harke Martensens hjælp, han er i 1865 flyttet til Arvad mølle. som han køber og indretter til farveri som drives der i en årrække.

Farveriet på østre Alle sælger Jens Kjeldsen i 1871 til farver Jens Ernst Ferdinand Jensen. som igen i 1888 sælger samme til Johannes Martensen, hvorefter fabrikken forbliver i familiens eje.

Der er nu gået ca 110 år siden byen brændte, meget har ændret sig Dengang var der ca. 55 personer, nu er indbyggerantallet steget til 260, der er 5 gårde og 31 huse med 59 familier,

Blandt indbyggerne ser vi en læge Abrahamsen, købmand Nis Jessen Møller, bager Meder og manufakturhandler Charles Jørgensen, en fotograf, slagter Vestergård Sørensen, tømmerhandler Brændgård, snedkermester Viggo Madsen, møller Hans Christensen, skomager Jepsen. Uldfabrikant Harke Martensen, en fabrik med Johannes Martensen, en vindmølle med forpagter Jens Peder Johansen. kromand Anders Laursen og gårdmand Hans Adolf Olesen, som var postvognsfører, maler Harald Valdemar Madsen o.m.a.

Brande var på vej til at blive stationsby, der havde allerede været tale om forlængelse af jernbanen fra Give til Herning, men der skulle gå ca. en generation endnu inden toget rullede ind Brande.

Vi kunne passende benytte lejligheden til en spadseretur gennem byen ca. 1906, turen er beskrevet af ingeniør Ejner Rasmussen se www.brandehistorie.dk Links 2, og fortalt i Brandes Rotary Klub i 1950, så hvad kan være mere naturligt end at gentage den her.